

Janneke Lommertzen,
Eline Luyten,
Natascha Notten,
Tessa Termorshuizen
m.m.v. Koen Lucas

Verbindende rapportage Evaluatie CmK3 2021-2024

ResearchNed

= Gelijkschap

Oktober 2023

Verbindende rapportage Evaluatie CmK3 2021-2024

Janneke Lommertzen, Eline Luyten, Natascha Notten, Tessa Termorshuizen
met medewerking van Koen Lucas

2023

© 2023 ResearchNed Nijmegen in samenwerking met Gelijkschap opdracht van Fonds voor Cultuurparticipatie

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting Opbrengsten en verbeterkansen programma CmK3	4
1 Inleiding	8
1.1 Achtergrond Cultuureducatie met Kwaliteit	9
1.2 Theory of Change	10
2 Korte beschrijving deelonderzoeken	13
2.1 Plananalyse Cultuureducatie met kwaliteit 2021-2024	13
2.2 Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3)	13
2.3 Monitoring en evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3 - Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland (Evi)	13
3 Resultaten per beleidsdoelstelling	14
3.1 Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo (TOC 1)	14
3.2 Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's. (TOC 2)	15
3.3 Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum (TOC 3)	16
3.4 Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie (TOC4)	17
3.5 Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's (TOC 5)	18
3.6 Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs (TOC 6)	19
3.7 Meer samenhang in het schoolcurriculum, met meer cultuur als logisch onderdeel van het programma (TOC7)	19
3.8 Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerlingen (TOC 8)	20
3.9 Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid (TOC 9)	21
4 Slothoofdstuk	22
4.1 Antwoorden op de onderzoeksvragen	22
4.2 Conclusies	27

Samenvatting Opbrengsten en verbeterkansen programma CmK3

In dit verbindende rapport worden de resultaten van drie onderzoeken naar het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2023 (CmK3) geïntegreerd om antwoord te geven op de hoofdvraag: *“Bewerkstelligt CmK3 wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”*. De drie onderzoeken zijn, evenals deze verbindende rapportage uitgevoerd in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) en richtten zich op de penvoerders, provincies en gemeenten en op zelfreflectierapporten van scholen in het primair onderwijs.

Het beantwoorden van de hoofdvraag gebeurt aan de hand van de negen indicatoren uit de Theory of Change (TOC) en de daarvan afgeleide onderzoeksvragen.

Samenvattend kan worden geconstateerd dat ondanks de coronapandemie, het programma CmK3 op grote lijnen bewerkstelligt wat het programma beoogt. Het programma is een stimulator voor cultuur in het onderwijs van de betrokken scholen. Dit zijn voor het grootste deel scholen in het po, in toenemende mate ook scholen in het vo.

Voor de volgende ronde van het programma CmK blijven het bereiken van het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs aandachtspunten. Het programma CmK jaagt ontwikkeling aan bij penvoerders, scholen en culturele partners die steeds vaker samenwerken en samen zo steeds meer scholen bereiken en zorgen voor geïntegreerd cultuuronderwijs voor steeds meer leerlingen.

Onderstaand schema geeft kort weer in hoeverre het programma bijdraagt aan elke beoogde doelstelling en welke verbeterkansen er zijn.

TOC-Indicatoren CmK3	Bereikt?
<p>Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo (TOC1)</p> <p>Deze TOC kon deels worden beantwoord en het programma CmK draagt ieder geval bij aan een duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in het primair onderwijs. Scholen in het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs worden nog niet in alle netwerken goed bereikt. Het aantal deelnemende vo-scholen is wel toegenomen tijdens CmK3. Het mbo wordt nog slechts incidenteel bereikt, daar vinden penvoerders moeilijk ingang¹.</p> <p>Over deze TOC kan daarom alleen uitspraak worden gedaan in relatie tot het primair onderwijs. De deelonderzoeken geven er slechts indirect antwoord op. Ze doen geen directe uitspraken over de kwaliteit van cultuureducatie en de verbetering daarvan. Ook is over de mate van duurzaamheid van deze verbetering geen algemeen antwoord te geven. Wel laten de trends voor de twee longitudinaal onderzochte provincies in het Evi-onderzoek stijgende lijnen zien voor deskundigheid, programma, en samenwerking in het po.</p> <p>Verbeterkans: ☒ Het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs worden nog niet in alle netwerken optimaal bereikt.</p>	Ja (po)

¹ Het mbo maakt geen onderdeel uit van CmK4.

TOC-Indicatoren CmK3	Bereikt?
<p>Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's (TOC2)</p>	Ja
<p>Het programma CmK3 is in alle regio's een aanjager voor intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners voor de ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's. Hier draagt CmK3 sterk aan bij. Een groot deel tot bijna alle deelnemende scholen in het po en vo werken samen met een culturele partner. De coronapandemie verstoortte dit. Daarna moest de samenwerking in veel gevallen weer worden opgebouwd.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Biedt meer aandacht aan de diversiteit in culturele partners waarmee wordt samengewerkt in het kader van CmK, beperk dit niet alleen tot 'instellingen' maar maak meer ruimte voor zelfstandige culturele partners (zzp'ers). 	
<p>Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum (TOC3)</p>	Ja
<p>Deze TOC kon indirect worden beantwoord en het programma CmK3 draagt er waarschijnlijk aan bij dat scholen en culturele partners een betere visie op cultuureducatie hebben ontwikkeld die aansluit op het onderwijscurriculum. Daarnaast leiden de penvoerders cultuurcoördinatoren (ICC'ers) op, die belangrijk zijn voor het draagvlak voor de visie en de uitvoering van het beleid. Een aparte visie op cultuureducatie is geen noodzakelijke voorwaarde voor goed cultuuronderwijs.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Er zijn verschillende effectieve manieren waarop scholen omgaan met de visie op cultuuronderwijs. FCP en de penvoerders kunnen recht doen aan de verschillen tussen scholen door ruimte te bieden voor deze diversiteit. ✓ Het programma zou blijvend aandacht moeten hebben voor de belasting van scholen en leerkrachten en mogelijkheden kunnen verkennen waarop samenwerking met culturele partners scholen op bepaalde manieren zou kunnen ontzorgen en op die manier deelname aan het programma aantrekkelijker maken. 	
<p>Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie (TOC4)</p>	Ja
<p>Het programma CmK3 draagt positief bij aan de professionalisering van docenten, met name in het primair onderwijs, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie. Over de bijdrage van CmK3 aan de professionalisering van docenten in het vo is weinig bekend.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ De rol van de penvoerder en de manier waarop de netwerken zijn ingericht verschilt per regio. Inventariseer de leerbehoeften binnen de verschillende netwerken en sluit hierbij aan bij het opzetten van een leergemeenschap van penvoerders. Bijvoorbeeld door penvoerders af en toe bij elkaar te brengen om ervaringen te delen met betrekking tot een specifiek deelonderwerp (zoals bijvoorbeeld instellingen versus kleine partners; het betrekken van vo en so; buitenschools aansluiten bij binnenschools; verschillen tussen (groot)stedelijke omgeving en platteland), zodat ze elkaar kunnen inspireren en steunen. ✓ Bij veel scholen leeft de wens om de deskundigheid verder te ontwikkelen. Faciliteer de penvoerders om scholen meer inhoudelijke ondersteuning te kunnen bieden bij inventarisatie van de aanwezige deskundigheid binnen de school en de ontwikkelbehoefte. 	

TOC-Indicatoren CmK3	Bereikt?
<p>Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's (TOC 5)</p>	Ja
<p>Deze TOC kon deels worden beantwoord. Het programma CmK3 draagt er in ieder geval gedeeltelijk aan bij dat er aandacht is voor deze doelgroep en er ook meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond worden bereikt met cultuureducatieve programma's.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dit onderzoek kan geen exact beeld geven van het bereik van kinderen met een kwetsbare economische, of sociale achtergrond. Met behulp van achterstandscores van de deelnemende scholen is dat wel mogelijk. ✓ Er zijn meerdere regelingen gericht op jongeren en kinderen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond (o.a. School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie). Ondersteun en informeer de penvoerders over de diverse andere programma's die er zijn. Wat houden deze programma's in? Hoe kan er samengewerkt worden? Wat zijn positieve ervaringen en obstakels etc.? Onderzoek of er richtlijnen kunnen worden opgesteld voor de toepassing van en deelname aan de verschillende regelingen. ✓ Om kansengelijkheid zo goed mogelijk te bevorderen is het noodzakelijk om duidelijk te hebben wat er in het kader van CmK onder verstaan wordt; waar wil het programma zich op richten? En op welke verschillende manieren kan dat of is dat gewenst? We bevelen aan om met de penvoerders het gesprek aan te gaan over waar zij denken dat de focus op zou moeten liggen en welke benaderingen zij als kansrijk zien met betrekking tot kansengelijkheid vanuit de verschillende contexten waarin zij werken. 	
<p>Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs (TOC 6)</p>	Beperkt
<p>Er is in de meeste netwerken enige aandacht voor de samenhang tussen po en vo, maar dit leidt nog niet tot samenhangende activiteiten op grote schaal. Penvoerders zijn vooral gewend om het po te bedienen, maar het vo is heel anders ingericht.</p> <p><i>Deze doelstelling is losgelaten voor het programma CmK4.</i></p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Het vergroten van kennisuitwisseling en samenwerking tussen scholen binnen po en vo en tussen scholen in het po en vo. 	
<p>Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma (TOC 7)</p>	Ja
<p>Het programma CmK draagt positief bij aan meer samenhang in het schoolcurriculum, met meer cultuur als logisch onderdeel van het programma. Wel is er ruimte voor verbetering. Zo werken scholen in het po vaak thematisch, maar dat sluit niet altijd aan bij het aanbod van de culturele partners.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Stimuleer culturele partners om samen met scholen aanbod te ontwikkelen voor thematisch onderwijs. ✓ Bij een deel van de scholen is er verwarring over wat een leerlijn is, ondersteuning hierbij kan ervoor zorgen dat scholen meer vakoverstijgend denken. 	
<p>Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling (TOC 8)</p>	Ja
<p>Het programma CmK draagt positief bij aan het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij leerlingen.</p> <p>Verbeterkans:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ De expertise van culturele partners wordt nog niet bij alle scholen optimaal benut. Penvoerders zouden de culturele partners kunnen ondersteunen bij de invulling van hun rol. 	

TOC-Indicatoren CmK3	Bereikt?
<p>Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid (TOC 9)</p>	Enigszins
<p>Deze TOC kon deels worden beantwoord en het programma CmK3 draagt er aan bij. Het programma wordt genoemd in de beleidsplannen van provincies en gemeenten. Bij de helft van de onderzochte provincies is er aandacht voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse culturele activiteiten en de kwaliteit van cultuureducatie en culturele activiteiten door middel van visievorming, borging en professionalisering door de penvoerders. Provincies hebben geen actieve rol in de kwaliteit van cultuureducatie.</p> <p>Het programma CmK wordt in de provinciale beleidsstukken genoemd als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector.</p> <p>Verbeterkansen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Gemeenten zouden een rol kunnen spelen in het afstemmen van de verschillende regelingen en ondersteuningsmogelijkheden waar scholen en penvoerders gebruik van kunnen maken (zoals School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie). ✓ Penvoerders en scholen zijn zeer afhankelijk van de mogelijkheden in, en steun vanuit de gemeente en provincie. ✓ Penvoerders en scholen zijn zeer afhankelijk van de mogelijkheden in, en steun vanuit de gemeente en provincie. FCP zou zich - in afstemming met OCW - in moeten zetten voor eenvoudige een eenduidige verantwoordingseisen en -procedures, zowel door de provincies en gemeentes als door FCP en voor zowel penvoerders als scholen. ✓ Aandacht voor de verschillen tussen penvoerders in (groot)stedelijke omgeving en platteland. 	

1 Inleiding

In de eerste helft van 2023 zijn er in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) drie deelonderzoeken uitgevoerd gericht op het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024, elk met een eigen focus (tabel 1.1). Dit rapport beschrijft de integratie van de uitkomsten van deze drie deelonderzoeken om het programma Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3) te evalueren en antwoord te geven op de overkoepelende hoofdvragen van de evaluatie van het programma CmK:

“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

Om deze twee hoofdvragen te beantwoorden wordt voor alle doelstellingen van de regeling CmK3 onderzocht in hoeverre deze worden bereikt. In paragraaf 1.1 wordt kort de achtergrond beschreven van het programma CmK en paragraaf 1.2 gaat dieper in op de uitgangspunten en doelstellingen van het programma CmK3, zoals die door FCP zijn beschreven in de zogenaamde Theory of Change en de daaruit volgende onderzoeksvragen .

Tabel 1.1: Overzicht van de onderliggende deelonderzoeken in dit rapport

	Titel deelonderzoek	Focus	Uitvoering
1.	Plananalyse Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024	Analyse van de plannen zoals ingediend door de penvoerders	DSP-Groep
2.	Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3)	Kwalitatief onderzoek, gericht op de rol van penvoerders, provincies en gemeenten	ResearchNed & Gelijkschap
3.	Monitoring en evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3 - Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland*	onderzoek gebaseerd op data verzameld via Evi	RU & UU

De Plananalyse (1) was gericht op: *“Wat voor soort programma’s gaan de afzonderlijke penvoerders uitvoeren voor cultuureducatie in het po, vo, so en mbo en welke overeenkomsten en verschillen tussen de penvoerders zijn er in de aanpak per onderdeel?”*²; de evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2023 (2) op *“Inzicht verkrijgen in hoe penvoerders de uitvoering van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit binnen hun consortium op enkele van de thema’s uit de Theory of Change evalueren.”*³ En het rapport Monitoring en evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3, gebaseerd op Evi (3) op: *“De wijze waarop scholen die deelnemen aan de regeling CmK3 reflecteren op hoe op hun school cultuureducatie invulling krijgt”* hiermee wordt beoogd om *“inzicht te geven in de effectiviteit van de regeling”*⁴. Omwille van de duidelijkheid zullen we in dit rapport de bovenstaande drie onderzoeken aanduiden met respectievelijk ‘Plananalyse’, ‘Evaluatie CmK’ en ‘Evi’.

2 Nijboer, R., Crabbendam, Y, Puffelen, van, M. (2022). Plananalyse Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024. Onderzoek in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie. DSP Groep.

3 Lommertzen, J., Termorshuizen, T., Luyten, E., Notten, N. (2023). Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2023 (CmK3). Onderzoek in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie. ResearchNed in samenwerking met Gelijkschap.

4 Meerkerk, E.M. van, Minnaert, A.J.C. (2023). Cultuureducatie met Kwaliteit 3 - een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland. Onderzoek in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie. Radboud Universiteit in samenwerking met Universiteit Utrecht.

Om een overkoepelend inzicht te krijgen is het van belang de bevindingen van de drie bovenstaande onderzoeken aan elkaar te verbinden. Het fonds voor Cultuurparticipatie heeft ResearchNed (in samenwerking met Gelijkschap) gevraagd om de drie onderzoeken te integreren en antwoord te geven op de overkoepelende hoofdvragen van de evaluatie van het programma CmK:

“Bewerkstelligt CmK wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

Om deze vragen te beantwoorden wordt voor alle doelstellingen van de regeling CmK3 onderzocht in hoeverre deze worden bereikt. De uitgangspunten en doelstellingen van het programma CmK3 zijn door FCP beschreven in de zogenaamde Theory of Change, die in paragraaf 1.2 wordt toegelicht.

1.1 Achtergrond Cultuureducatie met Kwaliteit

Het programma CmK is een belangrijk onderdeel van het landelijke beleid ter verbetering van cultuuronderwijs sinds 2013. Het programma CmK wordt uitgevoerd door het ministerie van OCW in samenwerking met het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA). FCP is het Rijkscultuurfonds van het ministerie van OCW dat de subsidieregeling uitvoert en nauw contact onderhoudt met de penvoerders. LKCA ondersteunt de landelijke leergemeenschap door organiseren kennisdelingsdagen te organiseren en regionale leergemeenschappen te ondersteunen en te helpen opstarten en begeleiden.⁵

Het primair onderwijs is de kerndoelgroep van het programma, maar sinds 2021 is het de doelstelling om te verbreden naar het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Het hoofddoel van het programma is dat cultuureducatie op scholen verder wordt ontwikkeld in samenwerking met provinciale en/of lokale culturele instellingen. De samenwerking tussen scholen en culturele instellingen wordt begeleid door penvoerders om kunst en cultuur een vast onderdeel van het lesprogramma te maken. De penvoerders zijn aanjagers voor de projecten die worden uitgevoerd door scholen en culturele partners, binnen hun consortium. Ten behoeve van de ontwikkeling en uitvoering van die projecten kunnen penvoerders een meerjarige subsidie aanvragen. Het subsidiebedrag wordt gebaseerd op het aantal inwoners van de betreffende regio en is deels afkomstig van het Rijk en deels van de gemeente of provincie.

CmK loopt nu voor de derde keer. De eerste CmK-periode (2013-2016) was vooral gericht op de ontwikkeling van doorgaande leerlijnen in cultuureducatie op scholen, deskundigheidsbevordering van leerkrachten en culturele partners, samenwerking tussen scholen en de lokale culturele omgeving en de ontwikkeling van beoordelingsinstrumenten. In de tweede periode (2017-2020), lag de focus op verdieping en verankering van het cultuuronderwijs op scholen en het vergroten van het bereik onder scholen.⁶ De derde periode loopt van 2021 tot en met 2024 en hierin is er extra ruimte voor het vergroten van kansengelijkheid onder leerlingen. Daartoe worden scholen die eerder niet hebben meegedaan, nadrukkelijk uitgenodigd om mee te doen met het programma. Ook zijn er meer mogelijkheden voor het voortgezet onderwijs en mbo om deel te nemen aan de regeling. Daarnaast wordt er gewerkt aan het vergroten van de professionaliteit van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders en de aansluiting tussen het binnen- en buitenschoolse aanbod van cultuureducatie.⁷ Ondertussen wordt een vierde periode van het programma CmK voorbereid.

5 <https://www.lkca.nl/categorie/thema/cultuureducatie-met-kwaliteit/?n=faq>

6 Kox, R., Snelders, E., Tal, M. (2020) Kijk eens wat er kan. Terugblik op 4 jaar CmK. Cultuureducatie met Kwaliteit. Opgehaald van: Kijk eens wat kan, terugblik op 4 jaar CMK (cultuureducatiemetkwaliteit.nl)

7 Fonds voor Cultuurparticipatie. (2023). Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024. Geraadpleegd op 3-3-2023 van: Cultuureducatie met Kwaliteit (cultuurparticipatie.nl)

Evi

Evi is een instrument waarmee basisscholen hun cultuureducatie kunnen evalueren. Het instrument wordt aangeboden door LKCA. Penvoerders CmK kunnen ervoor kiezen Evi beschikbaar te stellen aan de deelnemende scholen.

Evi is een digitale vragenlijst over cultuuronderwijs. Het is bedoeld voor scholen om te bepalen hoe het er voor staat met cultuuronderwijs op de school, terug te blikken en vooruit te kijken. Ook kunnen scholen het aangeven wanneer zij op bepaalde vlakken behoefte hebben aan ondersteuning of deskundigheidsbevordering. De vragenlijsten die scholen twee keer per jaar invullen vormen samen een dossier waarin de ontwikkeling van het cultuuronderwijs van de school zichtbaar wordt. De vragenlijst bevat vier onderwerpen: visie, programma, deskundigheid en samenwerking en daarnaast eventueel enkele specifieke vragen die door de penvoerder kunnen worden toegevoegd.^{8,9}

Evi is bedoeld voor zelfreflectie van scholen maar kan ook worden gebruikt voor monitoring. Regionale kennispartners¹⁰ analyseren en verwerken de ingevulde vragenlijsten van de scholen in een regio tot overkoepelende (geanonimiseerde) rapportages voor de penvoerders. Deze rapportages geven inzicht in de stand van zaken van cultuureducatie op de deelnemende scholen.⁹

1.2 Theory of Change

De Theory of Change wordt in beleidsonderzoek ook wel de 'Beleidstheorie' genoemd. Om tot een gedegen advies te komen over de opbrengst (doeltreffendheid) van beleid (hier: het programma CmK3) is het van belang uit te gaan van de initiële uitgangspunten ervan. Immers, alleen als duidelijk is welke veranderingen het programma CmK3 teweeg zou moeten brengen en tot welke effecten die veranderingen zouden moeten leiden, kan worden vastgesteld of het met de tot nu toe behaalde resultaten de gewenste kant op gaat. FCP heeft voor het programma CmK3 negen indicatoren geformuleerd in de Theory of Change (TOC-indicatoren), op basis waarvan we inzicht kunnen geven in de relatie tussen de beleidsdoelstelling en de concretisering c.q. operationalisering van de doelstelling in de praktijk. De indicatoren staan weergegeven in onderstaande tabel. De onderzoeksvragen die door het FCP zijn opgesteld voor deze evaluatie zijn hier vervolgens van afgeleid.

Tabel 1.2: Overzicht van indicatoren/doelstellingen uit de Theory of Change

TOC-Indicatoren CmK3
1. Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo
2. Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's
3. Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum
4. Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie
5. Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's
6. Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs
7. Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma
8. Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling
9. Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid

8 <https://www.Evi2.nl/Evi-po>

9 <https://www.lkca.nl/artikel/cultuureducatie-evalueren-met-Evi-2-0/>

10 De Evi-kennispartners zijn onderzoekers van UvA, RUG, UM, RU, EUR en UU.

Bij indicator 5 nemen we ook het thema kansengelijkheid mee, omdat er voor dit thema steeds meer maatschappelijke aandacht is. Aan de hand van de door FCP opgestelde indicatoren zijn onderzoeksvragen opgesteld die elk in één of meerdere van de eerder genoemde onderzoeken zijn beantwoord. In tabel 1.3 is schematisch weergegeven welke onderzoeksvragen dit zijn en in welke onderzoeken deze vragen worden beantwoord.

Leeswijzer

In de hiernavolgende paragrafen zullen de onderzoeksvragen per TOC-indicator worden beantwoord vanuit de drie verschillende deelonderzoeken, om per indicator antwoord te kunnen geven op de vraag in hoeverre die doelstelling wordt bereikt, en eventuele aanbevelingen te kunnen formuleren.

Tabel 1.3: Relatie tussen doelen CmK (indicatoren), onderzoeksvragen en deelonderzoeken.

Indicatoren	Onderzoeksvragen	Deelonderzoeken		
		1. Plananalyse	2. Evi	3. Evaluatie CmK
1. Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo	1. In hoeverre en hoe wordt de culturele ontwikkeling van het kind centraal gesteld in de programma's? 2. In hoeverre en hoe is cultuureducatie een uitgewerkt onderdeel van het curriculum van de scholen?	✓		✓
2. Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's	3. Hoeveel samenwerkingen zijn er tussen scholen en culturele partners ten behoeve van het ontwikkelen en uitvoeren van cultuur educatieve programma's? 4. Is in het aantal samenwerkingen een ontwikkeling waar te nemen?	✓	✓	✓
3. Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum	5. Hoeveel scholen hebben een visie ontwikkeld? Is hierin een kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen? 6. Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld? 7. Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen? 8. In welke mate is de culturele instelling gericht op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie?	✓ ¹¹	✓	✓ ¹²
4. Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie	9. Is er groei zichtbaar in professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie? Is hierin een kwantitatieve dan wel kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?	✓	✓	✓
5. Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's	10. In welke mate hebben er scholen/leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond deelgenomen?	✓		✓
6. Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs	11. Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs?	✓		✓
7. Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma	12. Wat voor soort vak integratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld?	✓	✓	✓
8. Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling	13. Bestaat er betere samenhang tussen de binnen-en de buitenschoolse cultuureducatie?	✓		✓
9. Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid	14. Is er binnen de provincies/gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? Zo ja, hoe is dit vormgegeven?	✓ ¹³		✓

11 In de plananalyse komt de visie van culturele instellingen met name naar voren in samenhang met scholen.

12 Onderzoeksvraag 8 is alleen indirect beantwoord in de Evaluatie CmK.

13 In de plananalyse ging het hier voornamelijk over kennisdeling

In het slothoofdstuk worden kort de onderzoeksvragen beantwoord en wordt er op basis van deze bevindingen beoordeeld in hoeverre elke doelstelling (TOC-indicator) met het programma CmK3 wordt bereikt. Tot slot wordt de hoofdvraag beantwoord. Verbeterpunten en aanbevelingen voor het programma CmK4 zijn opgenomen in de samenvatting voorin dit rapport.

2 Korte beschrijving deelonderzoeken

Hieronder wordt in volgorde van oplevering een korte beschrijving gegeven van de drie deelonderzoeken die hier worden geïntegreerd: Plananalyse Cultuureducatie met kwaliteit 2021-2024; Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3); Monitoring en evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3 - Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland.

2.1 Plananalyse Cultuureducatie met kwaliteit 2021-2024

Om inzicht te krijgen in de inhoud van de gehonoreerde projecten heeft DSP-groep in opdracht van het FCP een documentanalyse uitgevoerd van de plannen van alle 44 penvoerders aan de hand van een analysekader. Waarin hoofd- en deelvragen zijn opgesteld over de volgende thema's: de programma's; doelen en doelgroepen; samenwerking; visievorming en samenhang; deskundigheidsbevordering en kennisdeling; borging/verankering; kansengelijkheid en erfgoed en tot slot, monitoring en evaluatie. Zoals de naam zegt worden in de Plananalyse de *plannen* van de penvoerders geanalyseerd. Hierin worden dus niet de uitvoering of effecten ervan meegenomen.

2.2 Evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 2021-2024 (CmK3)

In deze evaluatie CmK ligt de nadruk op het perspectief van de penvoerders CmK. Dit onderzoek bestaat uit semi-gestructureerde interviews en vragenlijsten afgenomen bij twaalf geselecteerde penvoerders, korte vragenlijsten afgenomen bij de overige penvoerders en een documentanalyse van beleidsdocumenten van een selectie van provincies en gemeenten. Twaalf van de 44 penvoerders zijn door FCP geselecteerd voor de interviews. De overige 32 penvoerders ontvingen een korte vragenlijst om een overall beeld te krijgen van de ervaringen van de gehele groep. De betrokken zes provincies en acht gemeenten zijn benaderd met een algemene vraag over hun cultuurbeleid en de vraag of ze daar relevante (beleids)documenten over konden opsturen.

2.3 Monitoring en evaluatie Cultuureducatie met Kwaliteit 3 - Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar cultuureducatie in Nederland (Evi)

Voor FCP hebben onderzoekers van de Radboud Universiteit en Universiteit Utrecht Evi-rapportages geanalyseerd. Deze geanonimiseerde rapportages zijn gebaseerd op gestandaardiseerde digitale vragenlijsten die doorgaans door cultuurcoördinatoren (icc'ers) en/of directeurs van po-scholen zijn ingevuld.

Als onderdeel van de vragenlijst zijn er per thema vier scenario's geschetst, waarbij elk volgend scenario correspondeert met een sterkere mate van verankering van cultuureducatie in de scholen (zie Bijlage I voor een overzicht van de scenario's). Per thema (visie, deskundigheid, programma, samenwerking) worden de percentages scholen in scenario 1 (niet verankerd) tot en met scenario 4 (sterk verankerd) gerapporteerd. Andere vragen in Evi 2.0 zijn meer kwalitatief van aard.

Voor het Evi-onderzoek was niet van iedere provincie een rapportage beschikbaar¹⁴, omdat niet elke penvoerder Evi gebruikt om te evalueren. Een ander aspect is dat scholen niet in elke regio verplicht zijn om het in te vullen. Hierdoor verschilt de dekking per penvoerder en regio en is de respons niet landelijk dekkend. Het Evi-rapport beschrijft per thema de verdeling over scenario's, tevredenheid van scholen over de thema's, en knelpunten en ontwikkelingsbehoefte bij de scholen.

Omwille van de duidelijkheid zullen we in dit rapport de bovenstaande drie onderzoeken aanduiden met respectievelijk 'Plananalyse', 'Evaluatie CmK' en 'Evi'.

---

¹⁴ De provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Overijssel, Friesland ontbreken in de Evi-rapportage.

3 Resultaten per beleidsdoelstelling

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksvragen beantwoord. Elke paragraaf behandelt een beleidsdoelstelling uit de *Theory of change*, zoals hierboven beschreven.

3.1 Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo (TOC 1)

Bij deze doelstelling bestaat horen twee onderzoeksvragen.

Omdat het EVI-onderzoek alleen het primair onderwijs beschrijft, en vo, mbo en so nog beperkt meedoen aan CmK zullen deze vragen worden beantwoord met het po in gedachten. Scholen in het vo en so worden nog niet in alle netwerken goed bereikt. Het mbo doet nog slechts incidenteel mee aan CmK, in het kader van specifieke opleidingen.

Zicht op de lange termijn biedt het EVI-onderzoek voor de ontwikkeling van gemiddelde scenario's over meerdere jaren te tonen voor de provincies Drenthe en Groningen. Het is echter niet met zekerheid te zeggen dat deze trends te extrapoleren zijn naar andere provincies.

1. *In hoeverre en hoe wordt de culturele ontwikkeling van het kind centraal gesteld in de programma's?*

In de plananalyse wordt er niet echt iets gezegd over in hoeverre kind het centraal staat in de programma's. De meeste scholen hebben, in samenwerking met culturele partners, cultuureducatie geïntegreerd in het curriculum en schoolbeleid. Als de visies worden vertaald naar programma's dan staat de culturele ontwikkeling van het kind centraal.

In het Evi-onderzoek wordt genoemd dat uit de geanalyseerde rapportages blijkt dat de ontwikkeling van het kind een belangrijke plaats inneemt in de *visievorming* van scholen. Maar, aangezien leerlingen in de Evi-evaluaties zelden in beeld komen in de rapportages, kan het Evi-onderzoek ook geen antwoord geven op de vraag in hoeverre het kind centraal staat in de daadwerkelijke uitvoering van de programma's.

Uit de interviews met de penvoerders (evaluatie CmK) komt wel naar voren dat scholen en penvoerders kinderen graag culturele ervaringen mee willen geven, zeker in het geval kinderen deze ervaringen niet meekrijgen vanuit thuis. Dit raakt ook aan kansengelijkheid.

2. *In hoeverre en hoe is cultuureducatie een uitgewerkt onderdeel van het curriculum van de scholen?*

Uit het EVI-onderzoek blijkt dat op de onderzochte po-scholen Cultuureducatie wordt aangeboden als samenhangend programma waarin door middel van thema's verbindingen worden aangebracht met andere vakken binnen school. De mate waarin het programma is uitgewerkt varieert sterk tussen scholen. Sommige scholen voorzien in samenhang door een continue aanbod van culturele partners gedurende het curriculum, bij andere is de samenhang meer gebaseerd op schoolmethodes en leerlijnen.

Op bijna alle scholen wordt een breed palet aan culturele activiteiten ondernomen. Het blijkt dat in de onderbouw vaker voor thematisch onderwijs wordt gekozen en in de bovenbouw vaker voor specifieke activiteiten (bv. structurele lessen, projecten en workshops). Scholen kiezen de vorm van samenhang die bij hun deskundigheid en omgeving past.

3.2 Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's. (TOC 2)

Bij deze doelstelling horen twee onderzoeksvragen.

3. *Hoeveel samenwerkingen zijn er tussen scholen en culturele partners ten behoeve van het ontwikkelen en uitvoeren van cultuureducatieve programma's?*

Uit de plananalyse komt naar voren dat een deel van de penvoerders beschrijft hoeveel instellingen en zzp'ers betrokken zijn en welke disciplines vertegenwoordigd zijn. Maar de meeste penvoerders zeggen weinig over de samenwerking tussen scholen en culturele partners. Eén penvoerder geeft in zijn plan wel expliciet advies aan scholen over welke culturele partners aan te bevelen zijn. Ook heeft een deel van de penvoerders aandacht voor de kwaliteit van de aanbieders.

In ruim de helft van de geanalyseerde plannen (28 van de 44) worden activiteiten beschreven die bijdragen aan integrale cultuureducatie. De plannen die specifieke activiteiten rondom integrale cultuureducatie beschrijven, hebben het opvallend vaak over een combinatie van cultuureducatie met 'labs' of 'maakplaatsen', platformen waar op experimentele basis nieuw curriculum wordt ontwikkeld. Ook combinaties van taal- en cultuureducatie en techniek- en cultuureducatie worden meermaals genoemd. Veel plannen benadrukken de meerwaarde van een integraal aanbod.

Uit de evaluatie CmK bleek dat een groot deel tot bijna alle scholen uit het po en vo die aan het programma deelnemen samenwerken met culturele partners.

Uit het Evi-onderzoek komt naar voren dat po-scholen die aan het programma CmK deelnemen over het algemeen structureel samenwerken met culturele partners. Een groot deel van de scholen werkt samen met partners. Hiervan laat een deel de inhoudelijke keuzes aan de externe partner, waarbij een ander deel samen overlegt over hoe het aanbod aansluit bij wat zij de leerlingen willen meegeven. Een ander aanzienlijk deel van de scholen die structureel samenwerkt met partners legt hier afspraken over vast.

Deze samenwerking is veelal gericht op het optimaal laten aansluiten van het programma bij wat scholen de leerlingen willen meegeven en heeft de school zelf actief de regie over de samenwerking.

4. *Is in het aantal samenwerkingen een ontwikkeling waar te nemen?*

Uit de plananalyse komt naar voren dat culturele partners een centrale plek innemen in alle plannen. Penvoerders nemen deel aan bestaande netwerken met culturele partners en scholen, maar er worden ook nieuwe netwerken opgezet. Penvoerders spannen zich op verschillende manieren in om de bestaande samenwerkingsverbanden en of nieuwe samenwerkingen tussen scholen en culturele partners te bestendigen. Zo worden er samenwerkingsovereenkomsten of convenanten afgesloten, waarin schoolbesturen zich committeren. De opgezette stuurgroepen, waarin in ieder geval altijd scholen en culturele instellingen zitting hebben, dienen ook bij te dragen aan een verdieping van de samenwerking. Een penvoerder omschrijft de rol van de stuurgroep als 'centraal aanjagend en toezichhoudend gremium'. Ook structurele overleggen, vaak op directie-/bestuurdersniveau moeten de samenwerkingen bestendigen.

In de Evaluatie CmK werd genoemd dat bij samenwerking individuele contacten een belangrijke rol spelen. Het hangt soms af van één persoon, dat maakt het kwetsbaar. Andere factoren die van invloed zijn (geweest) op de samenwerking zijn corona en ontwikkelingen in de culturele sector. Corona zorgde er ook voor dat er een tijd lang geen culturele activiteiten mogelijk waren, en dat de scholen hun prioriteit legden bij de basisvaardigheden rekenen en taal en het inhalen van leerachterstanden.

Afgaande op de analyses van EVI lijkt er met name een sterke en veelbelovende stijging te zien in beide noordelijke provincies (Groningen & Friesland). Het aantal scholen dat geen of hoogstens incidenteel samenwerking of contact heeft met partners is de laatste twee rapporten verwaarloosbaar. Als gevolg van de CmK regeling lijken er nauwelijks meer scholen voor te komen die niet of nauwelijks samenwerken of contact hebben met partners.¹⁵

3.3 Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum (TOC 3)

Bij deze doelstelling horen vier onderzoeksvragen.

5. Hoeveel scholen hebben een visie ontwikkeld? Is hierin een kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?

In de plananalyse komt naar voren dat verschillende penvoerders het inpassen van cultuureducatie binnen de eigen onderwijsvisie als een belangrijk onderdeel van visievorming zien. Ook draagvlak noemen de penvoerders in hun plannen. Zij begeleiden ICC'ers in het verankeren van cultuureducatie en het creëren van draagvlak bij het leerkrachtenteam. Andere penvoerders geven ook schoolbesturen een belangrijke rol; zij kunnen meedenken over een duurzame aanpak of een visie formuleren op cultuureducatie en deze borgen in het beleid en budget.

Sommige penvoerders hebben scholen ingedeeld naar fase van ontwikkeling op het gebied van cultuureducatie. Sommige scholen staan aan het begin en maken net kennis met cultuureducatie, terwijl andere scholen veel verder in hun ontwikkeling zijn en toe zijn aan verdieping. Deze laatste scholen hebben meer eigenaarschap en geven hun eigen cultuuronderwijs vorm. Hier is cultuureducatie steviger verankerd in het programma van de school. De rol en type ondersteuning van de penvoerder verschilt per fase.

In de Evaluatie CmK geven penvoerders aan dat door personeelwisselingen de onderschreven visie en betrokkenheid van zowel scholen als culturele partners vaak verandert. Dit betekent vaak dat er opnieuw begonnen moet worden, dit is waarschijnlijk versterkt door de coronapandemie.

Uit het EVI-onderzoek blijkt dat het onderscheid tussen de algemene schoolvisie en de specifieke visie op cultuuronderwijs niet heel scherp is. Een afzonderlijke visie op cultuureducatie is geen noodzakelijke voorwaarde voor goed cultuuronderwijs. Sommige scholen werken met een heel specifieke schoolvisie, die ook leidend is voor de visie op cultuureducatie.

Scholen in scenario's 3 en 4, dus de scholen met een (sterk) verankerde visie op cultuureducatie zijn doorgaans vaker tevreden over de visie dan de scholen waarbij de visie minder verankerd is. Al is het geen eenduidig verband. Scholen geven vaak aan ontwikkelingsbehoefte te hebben op dit thema, mogelijk omdat zij meer bewust onbekwaam zijn. Het blijkt voor scholen niet altijd duidelijk wat er onder een visie op cultuureducatie wordt verstaan, wat de resultaten op dit thema niet eenduidig te interpreteren maakt. Het aantal scholen in de Evi-evaluatie met een visie op cultuuronderwijs (scenario's 2, 3, en 4 samen), bedraagt 709, 61% van de deelnemende scholen¹⁶.

6. Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld?

Een meerderheid van de onderzochte penvoerders in de Evaluatie CmK geeft aan dat een groot deel van, of bijna alle culturele instellingen in hun netwerk beschikken over een visie op de samenwerking met scholen op het gebied van cultuureducatie. Dit betreft in totaal acht van de twaalf CmK-netwerken.

15 Hierbij moet worden opgemerkt dat het Evi onderzoek niet voor alle provincies over longitudinale gegevens beschikte.

16 Databewerking ResearchNed op basis van EVI onderzoek

7. *Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

In de Plananalyse wordt beschreven dat in vrijwel alle programma's de nadruk meer ligt op het proces: de ontwikkeling van duurzame cultuureducatie en visievorming bij de scholen, dan op de activiteiten zelf. Vrijwel alle penvoerders geven aan dat visievorming een centraal uitgangspunt is in de contacten met de scholen. Hoe penvoerders dat invullen verschilt. Wat wel opvalt is dat, wanneer het gaat over visievorming, voornamelijk de scholen ter sprake komen. Visievorming van culturele instellingen komt minder aan bod en waar dat wel het geval is, vaak in samenhang met scholen.

Uit de Evaluatie CmK blijkt dat mate van visieontwikkeling binnen netwerken sterk uiteenloopt. Ook kan het uitgangspunt verschillen; zo komt het voor dat de penvoerder een visie opstelt waar culturele partners zich bij aansluiten; dat penvoerders actief ondersteuning bieden bij de visieontwikkeling, maar ook dat penvoerders niet direct betrokken zijn bij de visie van de partners. In dit laatste geval ligt de focus bijvoorbeeld meer op de uitvoering van het aanbod of wordt de visie op cultuureducatie vanuit de scholen als uitgangspunt genomen. Waar wel een eenduidig beeld in naar voren komt is de kwantitatieve ontwikkeling van de visies. In de meeste netwerken is het aantal partners met een visie toegenomen sinds de start van CmK, die in de meeste gevallen ook een kwalitatieve verbetering hebben doorgemaakt.

8. *In welke mate is de culturele instelling gericht op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie?*

De culturele instellingen zijn niet rechtstreeks onderzocht in de deelonderzoeken. Uit de Evaluatie CmK bleek dat als gekeken wordt naar de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen, dat scholen en culturele instellingen niet altijd dezelfde taal spreken. Ambassadeurs of cultuurcoaches kunnen hierin bemiddelen. Ook zijn er verschillen tussen grote en kleine culturele instellingen. Grote culturele instellingen zijn niet altijd zeer gebaat bij samenwerking met scholen, bovendien is de interne cultuur vaak erg star. Daarom wordt er ook veel met kleine instellingen of zzp'ers gewerkt. Zij zijn flexibeler in (de vorm van) hun aanbod, hebben veel te winnen van zo'n samenwerking en zijn daarom soms meer gericht op samenwerking met scholen. Een knelpunt bij de kleinere instellingen is dat soms de pedagogische/lesgevende vaardigheden ontbreken. mate waarin de culturele partners gericht zijn op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie verschilt per partner.

3.4 Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie (TOC4)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag, die voornamelijk voor de netwerken met po-scholen is te beantwoorden.

9. *Is er groei zichtbaar in professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie? Is hierin een kwantitatieve dan wel kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

Uit de Plananalyse blijkt dat alle penvoerders aan deskundigheidsbevordering doen. Primair gericht op de scholen en culturele instellingen, maar in veel gevallen wordt ook de penvoerder zelf genoemd en soms ook andere groepen.¹⁷ Veel penvoerders maken gebruik van een model waarbinnen scholen verschillende ontwikkelingsfasen doorlopen. Bij iedere ontwikkelingsfase past een ander traject, van kennismaken en visievorming (waarom willen we cultuuronderwijs?) tot meer eigenaarschap en verankering. Het aanbod van de penvoerders wordt hier op afgestemd.

---

¹⁷ pedagogisch medewerkers voorschoolse, tussenschoolse en naschoolse opvang, peuteropvang en kinderdagverblijven of pabo-studenten

Sommige penvoerders zien deskundigheidsbevordering/professionalisering als middel dat ten dienste staat van de kwaliteitsverbetering, anderen stellen deskundigheidsbevordering/professionalisering als doel op zichzelf. Ook kennisdeling kan bijdragen aan professionalisering. Wat er in de plannen van penvoerders is opgenomen over kennisdeling en deskundigheidsbevordering/professionalisering is beschrijvend van aard, waarbij slechts in enkele gevallen iets wordt gezegd over de kwantiteit. Daarnaast heeft er geen nulmeting plaatsgevonden zodat er geen conclusies kunnen worden getrokken over in hoeverre er meer professionalisering plaatsvindt dan in het verleden.

Uit de evaluatie CmK kwam naar voren dat alle penvoerders aan deskundigheidsbevordering doen, zowel gericht op de scholen en culturele partners als de penvoerder zelf en soms ook andere groepen. Vaak wordt het aanbod afgestemd op de ontwikkelfase van de betrokken partij. In het primair onderwijs worden onder andere cultuurcoördinatoren opgeleid. Ook wordt er veel aandacht besteed aan het opbouwen en onderhouden van netwerken en het uitwisselen van kennis binnen de netwerken van culturele partners en scholen. Over de bijdrage van CmK3 aan de professionalisering van docenten in het vo is weinig bekend.

In de EVI analyse wordt geadviseerd dat FCP en de penvoerders scholen meer inhoudelijke ondersteuning zouden kunnen bieden bij inventarisatie van de aanwezige deskundigheid binnen de school en de ontwikkelbehoefte. Bij veel scholen leeft de wens om de deskundigheid verder te ontwikkelen, al geven ze ook aan tijdgebrek te hebben. De ontwikkeling over de jaren heen van de scenario-scores voor deskundigheid laten een wisselend beeld zien: voor Drenthe vlakken deze af en voor Groningen laten ze een stijgende lijn zien.

3.5 Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's (TOC 5)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag.

10. In welke mate hebben er scholen/leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond deelgenomen?

In veel plannen wordt aangegeven dat achterstandsscholen prioriteit hebben, slechts een enkele penvoerder noemt een concreet streefdoel. Uit de plananalyse blijkt dat er voor enkele penvoerders weinig ruimte is om het bereik nog verder te vergroten.

Groepen scholen die extra aandacht krijgen in de plannen zijn: speciaal onderwijs, internationale scholen, scholen met een specifieke levensbeschouwing en christelijke scholen, omdat dit soort onderwijs in specifieke gebieden te weinig cultuureducatie kent. Er is ook aandacht in de plannen voor thema's als laaggeletterdheid en diversiteit. Met kanselijkheid doelen sommige penvoerders ook op kleine, dunbevolkte gemeentes met weinig culturele infrastructuur.

In de Evaluatie CmK is gevraagd naar de effecten van het programma CmK3 op kanselijkheid. Alle geïnterviewde penvoerders onderschrijven dat de regeling CmK3 bijdraagt aan het mogelijk maken van goede cultuureducatie voor alle kinderen. Een ruime meerderheid (75% van de bevraagde penvoerders) heeft de indruk dat CmK3 daar sterk aan bijdraagt. Wel verschillen penvoerders soms in wat zij onder kanselijkheid verstaan en hoe dit het beste gestimuleerd kan worden. De ene penvoerder richt zich bewust op aanbod voor scholen in kwetsbare wijken, terwijl een andere penvoerder in het kader van kanselijkheid juist alle scholen hetzelfde aanbiedt.

Naast CmK zijn er meerdere regelingen die zich richten op jongeren en kinderen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond (o.a. School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie). De netwerken van de penvoerders kunnen hierbij erg waardevol zijn, maar er wordt lang niet overal goed samengewerkt. Penvoerders worden hier niet overal goed over geïnformeerd.

3.6 Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs (TOC 6)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag.

11. *Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs?*

Uit de Plananalyse blijkt dat niet altijd is te onderscheiden of het aanbod voor po en vo afwijkt. In het enkele geval waar dat wel zo is, is het aanbod voor het vo wat lossier: workshops en voorstellingen in plaats van doorlopende programmalijnen.

Het opzetten van samenhangende programma's voor verbinding PO en VO was als facultatieve doelstelling voor penvoerders geformuleerd. Bij 26 penvoerders is deze doelstelling in het plan opgenomen. In drie plannen wordt de ambitie uitgesproken, maar staat de ontwikkeling van cultuureducatie op het VO nog in de kinderschoenen en is er van verbinding op korte termijn nog geen sprake. In vijftien plannen is deze doelstelling niet omschreven.

Het realiseren van de verbinding van po met vo gebeurt op twee manieren. Enerzijds door verbinding aan de aanbodkant; er worden doorlopende leerlijnen ontwikkeld, er zijn overkoepelende thema's of gezamenlijke visies. Anderzijds ontstaat de verbinding door het bevorderen van expertise door het uitwisselen van kennis tussen po en vo of het opleiden van professionals die zowel op het po als het vo aan de slag kunnen.

Uit de Evaluatie CmK komt naar voren dat er voornamelijk wordt samengewerkt met po scholen, maar ook met vo scholen. Ook is er in de meeste netwerken enige aandacht voor de samenhang tussen po en vo, maar dit leidt nog niet tot samenhangende activiteiten op grote schaal. Redenen hiervoor zijn dat de initiatieven om het culturele aanbod in het vo aan te laten sluiten op het aanbod in het po nog vrij nieuw zijn, maar de belangrijkste belemmeringen zijn vooral de verschillen tussen po en vo en de beperkte middelen. In veel regio's doen er nog vooral po-scholen mee aan CmK. Het aantal vo-scholen dat meedoet is deze ronde wel toegenomen. Penvoerders zijn vooral gewend om het po te bedienen, maar het vo is heel anders ingericht.

3.7 Meer samenhang in het schoolcurriculum, met meer cultuur als logisch onderdeel van het programma (TOC7)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag.

12. *Wat voor soort vak integratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld?*

Meer samenhang in het schoolcurriculum is een facultatieve doelstelling. Uit de plananalyse blijkt dat 28 van de 44 plannen een specifieke omschrijving geven van de activiteiten die bijdragen aan het ontwikkelen van integrale cultuureducatie activiteiten. Vier penvoerders laten de keuze om hier iets mee te doen aan de scholen. In twaalf plannen wordt deze facultatieve doelstelling niet genoemd.

In de plannen van de penvoerders wordt vaak de meerwaarde van een integraal aanbod benadrukt en hoe CmK-projectleiders, ICC'ers, etc. inspiratie kunnen bieden voor thema's of lijnen waarbinnen vakintegratie mogelijk is.

Uit de evaluatie CmK komt naar voren dat de invulling hiervan verschilt per school en afhankelijk is van de vraag en visie van de scholen. Bij 30 tot 80 procent van de scholen wordt er aan vakintegratie gedaan; een grote range. Vakintegratie wordt in het po het meest toegepast bij Taal, de zaakvakken (Wereldoriëntatie, Geschiedenis, Natuur) en vakken/thema's zoals Burgerschap, Rekenen, Klimaat, Cultuur en Sport. In veel gevallen wordt het cultuuronderwijs ook gekoppeld aan een bepaald thema. Er is met name ruimte voor

verdieping en verankering in doorlopende leerlijnen. Ook in het vo is de mate van vakintegratie wisselend. Hier wordt cultuureducatie vooral geïntegreerd in de Kunstvakken en CKV, Nederlands, Geschiedenis, talen, Techniek, Maatschappijleer, Burgerschap en Sport.

Cultuureducatie in zijn geheel bevindt zich in het mbo vaak nog in de opstartfase, vakintegratie daarmee ook. Opleidingen waarmee nieuwe samenwerkingen op het gebied van cultuureducatie plaatsvinden zijn kindprofessional, pedagogisch medewerker en zorgprofessional.

Ook uit het EVI-onderzoek komt naar voren dat de samenhang met cultuuronderwijs in het po vaak thematisch wordt georganiseerd. Het cultuuronderwijs lijkt vaak goed aan te sluiten bij andere vakken, maar de thema's sluiten vaak niet aan bij het aanbod van culturele partners.

Bij scholen lijkt er onduidelijkheid te zijn over wat er in deze context onder een leerlijn wordt verstaan. Sommige scholen geven aan geen leerlijn te hanteren terwijl ze wel aan bepaalde programma's of lesmethoden refereren die als leerlijn opgevat kunnen worden. In de analyse van de trends in gemiddelde scenario-scores voor programma is een gestage stijgende trend te zien voor beide provincies.

3.8 Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerlingen (TOC 8)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag.

13. *Bestaat er betere samenhang tussen de binnen- en de buitenschoolse cultuureducatie?*

Uit de Plananalyse komt naar voren dat in de meeste plannen (enige) aandacht is voor de aansluiting van cultuureducatie activiteiten binnen en buiten school (dit was een facultatieve doelstelling). In slechts vijf plannen ontbreekt dit en in één plan staat dat de aansluiting van binnen- en buitenschoolse cultuureducatie nog in de kinderschoenen en ontbreekt beleid op dit vlak. De aansluiting is grofweg te verdelen in twee onderwerpen, waar alle activiteiten onder zijn te scharen: (1) samenwerkingen met organisaties waarbij cultuur niet primair onderdeel is van de organisatiedoelstelling en (2) samenwerkingen met culturele instellingen. Vaak wordt er gekozen voor één van de twee vormen van samenwerking, soms voor beide. Bij de eerste type samenwerking gaat het om samenwerking met organisaties als: Wijkcentra of buurthuizen; buitenschoolse en of voorschoolse opvang; Integrale Kindcentra (IKC's) of welzijnsorganisaties. Met deze organisaties wordt dan aanbod afgestemd, en samengewerkt op het gebied van kennisdeling en expertisebevordering.

De tweede vorm van samenwerking (met culturele organisaties) heeft als overkoepelend doel: 'optimale benutting van talentontwikkeling en/of passievorming nastreeft; die begint op school en wordt zo goed mogelijk doorgezet buiten schooltijd'. De samenwerking met culturele organisaties gaat onder andere over de aansluiting van het aanbod op school bij dat van de culturele partners. Daarnaast is de samenwerking erop gericht leerlingen en ouders te laten kennismaken met het buitenschoolse aanbod.

Uit de evaluatie CmK komt naar voren dat de meerderheid van de penvoerders veel aandacht heeft voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Echter is ook gebleken dat deze samenwerking waarin afhankelijk van de regio gebruik kan worden gemaakt van bestaande structuren en netwerken, niet altijd onderdeel is van CmK.

Zoals in de plannen was opgenomen worden in verschillende regio's buitenschoolse culturele activiteiten opgezet in samenwerking met Integrale kind Centra (IKC's). Op deze manier kunnen kinderen al op jonge leeftijd in aanraking komen met cultuureducatie. Andere voorbeelden van samenwerkingen zijn met de Buitenschoolse Opvang (BSO) of een zomer school (met aanvullende subsidies). Tot slot gaven verschillende penvoerders aan dat de verbinding met buitenschoolse cultuureducatie vooral waardevol is in armere wijken, wat ook aansluit bij de doelstelling van een andere regeling: School & Omgeving.

Uit het Evi-onderzoek komt naar voren dat de expertise van culturele partners nog niet bij alle scholen optimaal wordt benut. Culturele partners zouden vaker een rol kunnen innemen van intermediair: ondersteunen bij coördinatie; inspiratie aanbieden en adviseren. Penvoerders zouden de culturele partners hierin kunnen ondersteunen. Dit geldt vermoedelijk meer voor de culturele instellingen dan voor de culturele partners die als zzp'er werken.

3.9 Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid (TOC 9)

Bij deze doelstelling hoort één onderzoeksvraag.

14. Is er binnen de provincies/gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? Zo ja, hoe is dit vormgegeven?

Uit het onderzoek van provinciale beleidsdocumenten in de evaluatie CmK blijkt dat er bij de provincies en gemeenten aandacht is voor cultuureducatie en de culturele infrastructuur. Beide worden gezien als belangrijke middelen om voor een goed leef- en vestigingsklimaat te zorgen. Bij de helft van de onderzochte provincies is er aandacht voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse culturele activiteiten en de kwaliteit van cultuureducatie en culturele activiteiten door middel van visievorming, borging en professionalisering door de penvoerders. De visievorming van scholen en culturele partners op (de kwaliteit van) cultuureducatie komt echter niet voor in de provinciale beleidsdocumenten. Hieruit kan worden afgeleid dat dit punt belegd is bij de betrokkenen zelf en dat provincies hier geen actieve rol in hebben. Het programma CmK wordt genoemd als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector.

Uit de beperkte respons vanuit de bevroegde gemeenten valt op te maken dat er, in vergelijking met de provincies, op gemeentelijk niveau relatief meer focus is op de culturele omgeving dan op kunstzinnige cultuur. Maar ook hier is aandacht voor culturele ontwikkeling en cultuureducatie.

De plananalyse kan alleen indirect iets zeggen over de aandacht die gemeenten en provincies hebben voor cultuureducatie en de kwaliteit ervan. Uit de plananalyse blijkt dat ongeveer de helft van de penvoerders niet beschrijft in hoeverre de plannen rekening houden met het lokale (gemeentelijke of provinciale) cultuurbeleid. Waar de plannen wel iets zeggen over het lokale cultuurbeleid, gebeurt dat op verschillende manieren. Uit de plananalyse rijst een beeld op van grote variatie in betrokkenheid van gemeenten en provincies bij het thema cultuureducatie en de kwaliteit ervan.

Zo zijn er penvoerders die vooral aangeven dat cultuureducatie een belangrijk onderwerp is binnen een gemeente, maar is het verder onduidelijk wat dat betekent voor het CmK-plan; In andere plannen is te lezen hoe CmK een onderdeel is van het geheel aan cultuureducatie. In deze plannen worden ook andere regelingen beschreven en hoe CmK zich verhoudt tot het geheel aan regelingen; In sommige plannen worden de prioriteiten/ambities van het beleidskader of de beleidsnota Cultuur beschreven. In deze plannen beschrijven penvoerders hoe ze aansluiten op thema's als kansengelijkheid, meerstemmigheid, pluriform aanbod en inclusie; Andere penvoerders maken nog de koppeling maken naar andere domeinen door zich te verhouden tot: een integrale jeugdnota, armoedebeleid, onderwijs of het sociaal domein en slechts in een uitzonderlijk geval geeft de penvoerder aan hoe het samen met de gemeente optrekt in een programma gericht op cultuureducatie.

4 Slothoofdstuk

In dit slothoofdstuk worden achtereenvolgend de onderzoeksvragen per TOC-doelstelling beantwoord. Vervolgens wordt, op basis van de antwoorden op de onderzoeksvragen een indicatie gegeven van in hoeverre het programma CmK bijdraagt aan het bereiken van elke doelstelling uit de Theory of Change, waarna de hoofdvraag wordt beantwoord:

“Bewerkstelligt CmK3 wat het beoogt? Waar liggen verbeterkansen?”

Dit rapport eindigt met aanbevelingen voor de volgende ronde van het programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK4).

4.1 Antwoorden op de onderzoeksvragen

Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo (TOC1)

1. *In hoeverre en hoe wordt de culturele ontwikkeling van het kind centraal gesteld in de programma's?*

De culturele ontwikkeling van het kind neemt een belangrijke plaats in de visievorming bij po-scholen. Het gaat de penvoerders erom kinderen dingen te laten ervaren, maken en meemaken. Dit komt echter niet expliciet uit de plananalyse naar voren. Op basis van de drie deelonderzoeken kan deze vraag helaas alleen voor het po worden beantwoord.

2. *In hoeverre en hoe is cultuureducatie een uitgewerkt onderdeel van het curriculum van de scholen?*

De po-scholen bieden cultuureducatie veelal aan als samenhangend programma waarbij thematisch verbindingen worden gelegd met andere vakken binnen school. Er zijn wel verschillen tussen scholen in de mate waarin en de manier waarop het programma is uitgewerkt.

Het programma CmK draagt positief bij aan het duurzaam verbeteren van de kwaliteit van cultuureducatie, met name in het po. Over deze TOC kan alleen uitspraak worden gedaan in relatie tot het primair onderwijs. De deelonderzoeken geven hier slechts indirect antwoord op.

Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's (TOC2)

3. *Hoeveel samenwerkingen zijn er tussen scholen en culturele partners ten behoeve van het ontwikkelen en uitvoeren van cultuureducatieve programma's?*

Een groot deel tot bijna alle deelnemende scholen in het po en vo werken samen met culturele partners in de uitvoering en ontwikkeling van cultuureducatieve programma's. De samenwerking werd in veel gevallen verstoord door de coronapandemie. Daarna moest het in veel gevallen weer worden opgebouwd.

Vo en mbo-scholen nemen nog minder vaak deel aan CmK dan de po-scholen. Uit de Evaluatie CmK bleek dat ook vo-scholen die deelnemen veelal samenwerken met culturele partners.

Veel plannen van penvoerders benadrukken de meerwaarde van integraal aanbod in samenwerking met externe culturele partners en beschrijven activiteiten om integrale cultuureducatie te stimuleren. Hierbij gaat het opvallend vaak over een combinatie van cultuureducatie met ‘labs’ of ‘maakplaatsen’, platformen waar op experimentele basis nieuw curriculum wordt ontwikkeld.

4. *Is in het aantal samenwerkingen een ontwikkeling waar te nemen?*

Niet over alle provincies is longitudinale informatie beschikbaar, maar afgaande op de longitudinale gegevens die er zijn in EVI lijkt is er een sterke en veelbelovende toename te zien in de gemiddelde scenario-score voor samenwerking. Scholen die geen of hoogstens incidenteel samenwerking of contact hebben met culturele partners komen bijna niet meer voor.

Het programma CmK draagt positief bij aan het bevorderen van intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's.

Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum (TOC3)

5. *Hoeveel scholen hebben een visie ontwikkeld? Is hierin een kwantitatieve en kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

Uit het Evi onderzoek blijkt dat 61 procent van de deelnemende po-scholen beschikken over een visie op cultuuronderwijs. Het feit dat penvoerders hun ondersteuning aan de scholen afstemmen op de fase van ontwikkeling waarin de scholen zitten, geeft een indicatie van kwalitatieve ontwikkeling bij de scholen.

6. *Hoeveel culturele partners hebben een visie op cultuureducatie ontwikkeld?*

Bij acht van de twaalf penvoerders die zijn onderzocht in de evaluatie CmK heeft minimaal een groot deel van de culturele instellingen in het netwerk een visie op de samenwerking met scholen op het gebied van cultuureducatie.

7. *Is in het aantal culturele partners met een visie op cultuureducatie een kwantitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

Vrijwel alle penvoerders geven aan dat visievorming een centraal uitgangspunt is in de contacten met de scholen. Hoe penvoerders dat invullen verschilt. Visievorming van culturele instellingen komt minder aanbod in de plannen en waar dat wel het geval is, vaak in samenhang met scholen.

Hoewel uit de Evaluatie CmK blijkt dat mate van visieontwikkelingen binnen netwerken sterk uiteenloopt. Is in de meeste netwerken het aantal partners met een visie toegenomen sinds de start van CmK, die in de meeste gevallen ook een kwalitatieve verbetering hebben doorgemaakt.

8. *In welke mate is de culturele instelling gericht op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie?*

De culturele instellingen zijn niet rechtstreeks onderzocht. Er is veel samenwerking met culturele partners gericht op de wensen van de scholen en visieontwikkeling. Het verschilt per partner in welke mate zij gericht zijn op samenwerking met een school op het gebied van cultuureducatie. Er zijn verschillen tussen grote en kleine culturele instellingen. Kleine(re) culturele instellingen of zzp'ers zijn vaak meer gebaat bij samenwerking met scholen dan grote culturele instellingen. Kleinere culturele partners zijn vaak flexibeler in hun aanbod en zijn soms meer gericht op samenwerking met scholen. Een knelpunt bij de kleinere instellingen en zzp'ers is dat zij niet altijd over pedagogische/lesgevende vaardigheden beschikken.

TOC3 kon indirect worden beantwoord. Het programma CmK draagt er positief aan bij dat scholen en culturele partners een betere visie op cultuureducatie hebben ontwikkeld die aansluit op het onderwijscurriculum.

Daarnaast leiden de penvoerders cultuurcoördinatoren (ICC'ers) op, die belangrijk zijn voor het draagvlak voor de visie en de uitwerking van het beleid.

Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie (TOC4)

9. *Is er groei zichtbaar in professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie? Is hierin een kwantitatieve dan wel kwalitatieve ontwikkeling waar te nemen?*

Alle penvoerders doen aan deskundigheidsbevordering, zowel gericht op de scholen en culturele partners als de penvoerder zelf en soms ook andere groepen. Vaak wordt het aanbod afgestemd op de ontwikkelfase van de betrokken partij. Over de bijdrage van CmK3 aan professionalisering van docenten in het vo is weinig bekend.

Sommige penvoerders zien deskundigheidsbevordering/professionalisering als middel dat ten dienste staat van de kwaliteitsverbetering, anderen stellen deskundigheidsbevordering/professionalisering als doel op zichzelf. Omdat er geen nulmeting heeft plaatsgevonden kunnen we echter niet constateren in hoeverre er meer professionalisering plaatsvindt dan in het verleden.

Het programma CmK draagt positief bij aan de professionalisering van docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie.

Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's (TOC 5)

10. *In welke mate hebben er scholen/leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond deelgenomen?*

Er is aandacht voor kwetsbare groepen in de plannen van de penvoerders en uit de evaluatie CmK komt ook naar voren dat kansengelijkheid een belangrijk aandachtspunt is voor de penvoerders. Wel wordt er door penvoerders verschillend gedacht over wat kansengelijkheid is, en hoe je daar het beste mee om gaat. Een indicatie van het aandeel leerlingen of scholen met een kwetsbare sociale achtergrond dat heeft deelgenomen is op basis van de drie deelonderzoeken niet te geven. Er zijn meerdere regelingen gericht op deze doelgroep (zoals School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie).

TOC 5 kon deels worden beantwoord en het programma CmK draagt er aan bij dat er meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond worden bereikt met cultuureducatieve programma's.

Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs (TOC 6)

11. *Bestaat er meer samenhang in de activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs?*

Uit de Evaluatie CmK komt naar voren dat er voornamelijk wordt samengewerkt met po scholen, maar ook met vo scholen. Ook is er in de meeste netwerken enige aandacht voor de samenhang tussen po en vo, maar dit leidt nog niet tot samenhangende activiteiten op grote schaal.

De belangrijkste belemmeringen zijn vooral de verschillen tussen po en vo en de beperkte middelen. In veel regio's doen er nog vooral po-scholen mee aan CmK. Het aantal vo-scholen dat meedoet is deze ronde wel toegenomen.

Het programma CmK draagt beperkt bij aan het vergroten van de samenhang tussen cultuureducatie in het primair- en voortgezet onderwijs.

Meer samenhang in het schoolcurriculum, met meer cultuur als logisch onderdeel van het programma (TOC7)

12. *Wat voor soort vakintegratie en hoeveel programma's worden er ontwikkeld?*

In een aanzienlijk deel van de plannen van de penvoerders zijn specifieke activiteiten beschreven die bijdragen aan het ontwikkelen van integrale cultuureducatie activiteiten. De invulling ervan verschilt voor het po en vo en is afhankelijk van de vraag en visie van de scholen. Volgens de penvoerders gaat het om 30 tot 80% van de scholen, een grote range.

In het po wordt vakintegratie het meest toegepast bij taal, de zaakvakken (wereldoriëntatie, geschiedenis, natuur) en vakken/thema's zoals burgerschap, rekenen, klimaat, cultuur en sport. Er is met name ruimte voor verdieping en verankering in doorlopende leerlijnen. In het vo wordt cultuureducatie vooral geïntegreerd in de kunstvakken en CKV, Nederlands, geschiedenis, talen, techniek, maatschappijleer, burgerschap en sport.

Het programma CmK draagt positief bij aan meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma.

Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerlingen (TOC 8)

13. *Bestaat er betere samenhang tussen de binnen- en de buitenschoolse cultuureducatie?*

Ja, in de meeste plannen is hier (enige) aandacht voor de aansluiting van cultuureducatie activiteiten binnen en buiten school (dit was een facultatieve doelstelling).

De aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie is grofweg te verdelen in samenwerkingen met culturele instellingen en samenwerkingen met organisaties waarbij cultuur niet primair onderdeel is van de organisatiedoelstelling (zoals Integrale Kind Centra (IKC's) en Buitenschoolse Opvang (BSO)).

Al met al is er bij de penvoerders veel aandacht voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Echter is ook gebleken dat er verschillende regelingen en subsidies elkaar overlappen. Niet alle samenwerkingsverbanden waar de consortiumpartners bij betrokken zijn, zijn altijd onderdeel van CmK.

Het programma CmK draagt positief bij aan het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij leerlingen.

Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid (TOC 9)

14. *Is er binnen de provincies/gemeenten binnen het cultuureducatiebeleid meer aandacht voor de kwaliteit van cultuureducatie? Zo ja, hoe is dit vormgegeven?*

Gemeenten en provincies hebben beide aandacht voor culturele ontwikkeling en cultuureducatie. Er lijkt wel een verschil te zijn in focus: in vergelijking met de provincies ligt er op gemeentelijk niveau de focus iets meer bij de culturele omgeving dan op kunstzinnige cultuur.

Bij de helft van de provincies is er aandacht voor de samenhang tussen binnen- en buitenschoolse culturele activiteiten en de kwaliteit van cultuureducatie en culturele activiteiten door middel van visievorming, borging en professionalisering door de penvoerders. In de provinciale beleidsdocumenten is minder aandacht voor de rol die scholen en culturele partners hierbij hebben. Het programma CmK wordt in de provinciale beleidsstukken genoemd als impuls die de ontwikkeling van cultuureducatie ondersteunt en bijdraagt aan professionalisering van het onderwijs en betrokkenen in de kunst- en cultuursector. Omdat er geen nulmeting heeft plaatsgevonden is het niet mogelijk om uitspraken te doen over een eventuele toe-, of afname in de aandacht van overheden voor de kwaliteit van cultuureducatie.

Penvoerders en scholen zijn zeer afhankelijk van de mogelijkheden in, en steun vanuit de gemeente en provincie. Daarom is het belangrijk dat er eenduidige verantwoordingsreizen en -procedures voor penvoerders worden afgesproken. Ook zou het goed zijn als de verschillende regelingen en ondersteuningsmogelijkheden waar scholen en penvoerders gebruik van kunnen maken (zoals School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie) meer worden gestroomlijnd, zodat ze elkaar niet in de weg zitten.

TOC 9 kon deels worden beantwoord. Het programma CmK draagt er enigszins aan bij dat de resultaten en ontwikkelingen van het programma CmK wordt genoemd in de beleidsplannen.

Impact van de coronapandemie

De coronapandemie heeft de uitvoering van het programma CmK3 beïnvloed. Tijdens lockdowns konden veel culturele activiteiten niet doorgaan; sommige culturele instellingen zijn gesloten; er waren personeelwissels bij scholen en culturele instellingen; en scholen legden hun primaire focus veelal bij het inhalen van opgelopen leerachterstanden. Reeds opgebouwde netwerken en ingezette ontwikkelingen in cultuureducatie zijn door de coronapandemie stilgelegd of een stap teruggezet. Daarna kostte het tijd om weer op gang te komen.

4.2 Conclusies

In onderstaand overzicht wordt per TOC-indicator samengevat in welke mate de verschillende doelstellingen worden bereikt. Het gaat hierbij om waargenomen ontwikkelingen bij deelnemende consortia van penvoerders, scholen en culturele partners (inclusief zzp'ers), provincies en gemeenten. Hierbij moet worden opgemerkt dat er geen nulmeting of controlegroep is onderzocht. Het is dus niet mogelijk om uitspraken te doen over verschillen tussen scholen die wél en niet deelnemen aan het programma CmK3.

TOC-Indicatoren CmK3	Bijdrage CmK3
1. Duurzame verbetering van de kwaliteit van cultuureducatie in po, vo, so en mbo	Ja (in het po)
2. Intensieve samenwerking tussen scholen en culturele partners, ten behoeve van ontwikkeling en uitvoering van cultuureducatieve programma's	Ja
3. Meer scholen en culturele partners hebben een betere visie op cultuureducatie ontwikkeld, die aansluit op het onderwijscurriculum	Ja
4. Professionalisering van leerkrachten, docenten, culturele partners en penvoerders op het gebied van cultuureducatie	Ja
5. Meer po-scholen, in het bijzonder met meer leerlingen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond, zijn bereikt met cultuureducatieve programma's	Ja
6. Meer samenhang tussen cultuureducatie-activiteiten voor in het primair onderwijs en het voortgezet onderwijs	Beperkt
7. Meer samenhang in het schoolcurriculum, met cultuur als logisch onderdeel van het programma	Ja
8. Het dichterbij brengen van de culturele omgeving bij de leerling	Ja
9. Gemeenten en provincies nemen de resultaten en ontwikkelingen van CmK mee in het formuleren van nieuw beleid	Enigszins

Samenvattend kan worden geconstateerd dat ondanks de coronapandemie het programma CmK3 op grote lijnen bereikt wat het programma beoogt. Het programma is een stimulans voor cultuur in het onderwijs van de betrokken scholen. Dit zijn voor het grootste deel scholen in het po, in toenemende mate ook scholen in het vo.

Het bereiken van het vo, mbo en speciaal onderwijs is nog een aandachtspunt, evenals de aansluiting tussen po en vo. Het programma CmK3 jaagt ontwikkeling aan bij penvoerders, scholen en culturele partners die steeds vaker samenwerken en samen zo steeds meer scholen bereiken en zorgen voor geïntegreerd cultuuronderwijs voor steeds meer leerlingen.

Verbeterkansen

- Het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs worden nog niet in alle netwerken optimaal bereikt. (TOC1)
- Biedt meer aandacht aan de diversiteit in culturele partners waarmee wordt samengewerkt in het kader van CmK, beperk dit niet alleen tot 'instellingen' maar maak meer ruimte voor zelfstandige culturele partners (zzp'ers). (TOC2)

- Er zijn verschillende effectieve manieren waarop scholen omgaan met de visie op cultuuronderwijs. FCP en de penvoerders kunnen rechtdoen aan de verschillen tussen scholen door ruimte te bieden voor deze diversiteit. (TOC3)
- Het programma zou blijvend aandacht moeten hebben voor de belasting van scholen en leerkrachten en mogelijkheden kunnen verkennen waarop samenwerking met culturele partners scholen op bepaalde manieren zou kunnen ontzorgen en op die manier deelname aan het programma aantrekkelijker maken. (TOC3)
- De rol van de penvoerder en de manier waarop de netwerken zijn ingericht verschilt per regio. Inventariseer de leerbehoeften binnen de verschillende netwerken en sluit hierbij aan bij het opzetten van een leergemeenschap van penvoerders. Bijvoorbeeld door penvoerders af en toe bij elkaar te brengen om ervaringen te delen met betrekking tot een specifiek deelonderwerp (zoals bijvoorbeeld instellingen versus kleine partners; het betrekken van vo en so; buitenschools aansluiten bij binnenschools; verschillen tussen (groot)stedelijke omgeving en platteland), zodat ze elkaar kunnen inspireren en steunen. (TOC4)
- Bij veel scholen leeft de wens om de deskundigheid verder te ontwikkelen. Faciliteer de penvoerders om scholen meer inhoudelijke ondersteuning te kunnen bieden bij inventarisatie van de aanwezige deskundigheid binnen de school en de ontwikkelbehoefte. (TOC4)
- Dit onderzoek kan geen exact beeld geven van het bereik van kinderen met een kwetsbare economische, of sociale achtergrond. Met behulp van achterstandscores van de deelnemende scholen is dat wel mogelijk. (TOC5)
- Er zijn meerdere regelingen gericht op jongeren en kinderen met een kwetsbare sociale of economische achtergrond (o.a. School en Omgeving, Rijke schooldag, Gelijke kansen-alliantie). Ondersteun en informeer de penvoerders over de diverse andere programma's die er zijn. Wat houden deze programma's in? Hoe kan er samengewerkt worden? Wat zijn positieve ervaringen en obstakels etc.? Onderzoek of er richtlijnen kunnen worden opgesteld voor de toepassing van en deelname aan de verschillende regelingen. (TOC5)
- Om kansengelijkheid zo goed mogelijk te bevorderen is het noodzakelijk om duidelijk te hebben wat er in het kader van CmK onder verstaan wordt; waar wil het programma zich op richten? En op welke verschillende manieren kan dat of is dat gewenst? We bevelen aan om met de penvoerders het gesprek aan te gaan over waar zij denken dat de focus op zou moeten liggen en welke benaderingen zij als kansrijk zien met betrekking tot kansengelijkheid vanuit de verschillende contexten waarin zij werken. (TOC5)
- Stimuleer culturele partners om samen met scholen aanbod te ontwikkelen voor thematisch onderwijs. (TOC7)
- Bij een deel van de scholen is er verwarring over wat een leerlijn is, ondersteuning hierbij kan ervoor zorgen dat scholen meer vakoverstijgend denken. (TOC7)
- De expertise van culturele partners wordt nog niet bij alle scholen optimaal benut. Penvoerders zouden de culturele partners kunnen ondersteunen bij de invulling van hun rol. (TOC8)
- Penvoerders en scholen zijn zeer afhankelijk van de mogelijkheden in, en steun vanuit de gemeente en provincie. FCP zou zich - in afstemming met OCW - in moeten zetten voor eenvoudige een eenduidige verantwoordings-eisen en -procedures, zowel door de provincies en gemeentes als door FCP en voor zowel penvoerders als scholen. (TOC9)
- Aandacht voor de verschillen tussen penvoerders in (groot)stedelijke omgeving en platteland. (TOC9)

Bijlage I Scenario's Evi 2.0

Visie in beeld	
Scenario 1	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben de visie op cultuuronderwijs niet beschreven.
Scenario 2	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben een eigen visie op cultuuronderwijs vastgelegd. • De visie wordt gedragen en geëvalueerd door de directeur en de cultuurcontactpersoon (icc-er of leerkracht cultuur bijvoorbeeld). • De directeur en icc-er houden het team op de hoogte.
Scenario 3	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben een eigen visie op cultuuronderwijs opgenomen in ons schoolplan. • De visie is met het team ontwikkeld en wordt door het team gedragen. • De visie wordt minimaal jaarlijks met het team geëvalueerd.
Scenario 4	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben een visie op cultuuronderwijs geïntegreerd in onze bredere onderwijsvisie en expliciet opgenomen in ons schoolplan. • Het team voelt zich eigenaar van de visie en plannen, deze zijn een vast onderdeel geworden van de kwaliteitszorg van de school.

Deskundigheid in beeld	
Scenario 1	<ul style="list-style-type: none"> • Wij coördineren en bevorderen de deskundigheid op het gebied van cultuuronderwijs niet.
Scenario 2	<ul style="list-style-type: none"> • Wij coördineren cultuuronderwijs en de deskundigheid op dit gebied. • We hebben inzicht in de deskundigheid die we in huis hebben.
Scenario 3	<ul style="list-style-type: none"> • We bevorderen deskundigheid op het gebied van cultuuronderwijs bewust en gericht. • We stimuleren kwaliteiten van teamleden en zetten deze in. • Hiervoor reserveren we structureel tijd en middelen.
Scenario 4	<ul style="list-style-type: none"> • De school bevordert planmatig en structureel de deskundigheid van het hele team op het gebied van cultuuronderwijs. • Wij zijn op het vlak van cultuuronderwijs een lerende organisatie. • Hiervoor stellen we structureel tijd en middelen beschikbaar.

Programma in beeld	
Scenario 1	<ul style="list-style-type: none"> • De programmaonderdelen vertonen geen samenhang. • Activiteiten vinden incidenteel plaats en worden gekozen op initiatief van individuele leerkrachten.
Scenario 2	<ul style="list-style-type: none"> • De programmaonderdelen zijn enigszins op elkaar afgestemd, bijvoorbeeld in de vorm van een methode, cultuurmenu of projectweek. • Hiervoor reserveren we tijd en middelen.
Scenario 3	<ul style="list-style-type: none"> • We brengen - vanuit zelfbenoemde doelen - bewust samenhang aan in de programmaonderdelen door bijvoorbeeld verbinding met andere vakken of een leerlijn van groep 1 t/m 8. • Hiervoor reserveren we structureel tijd en middelen.
Scenario 4	<ul style="list-style-type: none"> • We brengen - vanuit zelfbenoemde doelen - bewust samenhang aan in de programmaonderdelen door bijvoorbeeld samenhang met andere vakken en een leerlijn van groep 1 t/m 8. • Ook maken we verbinding met buitenschoolse activiteiten, de voorschoolse educatie of het voortgezet onderwijs. • We reserveren hiervoor structureel voldoende tijd en middelen.

Samenwerking in beeld	
Scenario 1	<ul style="list-style-type: none"> • We hebben geen of hoogstens incidenteel samenwerking of contacten met partners.
Scenario 2	<ul style="list-style-type: none"> • Wij werken samen met partners. • De externe partner maakt veelal inhoudelijke keuzes (bijvoorbeeld door het afnemen van cultuuraanbod).
Scenario 3	<ul style="list-style-type: none"> • Wij werken structureel samen met partners. • We onderzoeken samen met de partner hoe het aanbod kan aansluiten bij wat wij de leerlingen willen meegeven.
Scenario 4	<ul style="list-style-type: none"> • Wij werken structureel samen met partners en leggen de afspraken over samenwerking met hen vast. • De samenwerking is erop gericht de inhoud van het programma optimaal te laten aansluiten bij wat wij de leerlingen willen meegeven. • Wij voeren zelf actief de regie over de samenwerking.

